

Toon Roosens en de poging tot links-radical frontvorming in de jaren zestig

► Roger Bourgeois

Een belangrijk gedeelte van het leven van mijn kameraad Toon Roosens heeft m.i. zich afgespeeld in de periode 1960-'70, het decennium van de rumoerige, meeslepende 'golden sixties', waarin niet enkel van revolutie in tal van domeinen gedroomd werd, maar waarin de jeugd en ook wij, als 'wijzere' dertigers-veertigers er van overtuigd waren dat er actief moest worden bijgedragen aan een forse opstand tegen de gevestigde orde.

Wie het magistraal opus *Herculeum* (in de *Standaard der Letteren* van 20 juli 1995 "adembenevend" genoemd) van de historicus Eric Hobsbawm *Een eeuw van uitersten, de twintigste eeuw 1914-1991*¹ aandachtig leest, moet wel eventjes relativerend glimlachen nopens onze goedbedoelde beslissende bijdrage. Is er immers, achteraf welbeschouwd, in die tijd iets meer dan een lichte rilling over onze wereld gegaan? Voor de toenmalige actoren kwam al dat wild geraas weliswaar als beslissend voor, maar op langere termijn is het moeilijk aan te nemen dat er irreponibele breuken in het maatschappelijk bestel zijn ontstaan. Over die eventueel duurzame of efemere betekenis van de revolutionaire bewegingen, vooral in de late jaren zestig, is men allang oeverloos aan het redetwisten. Van zijn kant heeft Hobsbawm, bij voorbeeld met betrekking tot de feiten in 1968, als opinie: "... En als er in het Gouden Tijdperk na 1945 één moment was dat kon gelden als de wereldwijde omwenteling waar de revolutionairen sinds 1917 van gedroomd hadden, dan was het wel 1968, toen er van de VS en Mexico in het Westen tot het

socialistische Polen, Tsjechoslovakije en Joegoslavië studentenoproeren uitbraken, sterk gestimuleerd door de ongekende uitbarsting van mei 1968 in Parijs, het epicentrum van een studentenrevolte in heel Europa. Het was allesbehalve een revolutie, al was het wel heel wat meer dan een 'psychodrama' of 'straattheater' zoals oudere commentatoren als Raymond Aron het laatdunkend afdeden."² Is dit vanwege Hobsbawm een overschatting, een onderschatting, of daarentegen een realistische evaluatie?

En wat te denken van die andere uitspraak van hem aan het einde van het hoofdstuk "De gouden jaren", waar hij na de beschrijving van de explosieve groei van de wereldeconomie en de aankondiging van een collaps in de jaren zeventig, als volgt besluit: "Het Gouden Tijdperk had zijn verguldsel verloren. Maar niettemin was in deze periode een revolutie begonnen, en had zich zelfs grotendeels ontvouwen, de snelste, meest dramatische en ingrijpende revolutie uit de menselijke geschiedenis"³?

Hebben wij dan toch iets beklijvends meegeemaakt, iets meer dan een middelmatige passage uit de geschiedenis? Dan is het ook de moeite waard om even stil te blijven staan bij wijlen Toon Roosens en zijn aandeel in het links-radical gedruis in de "golden sixties". Zeker wanneer we het met Hobsbawm volledig eens kunnen zijn – bij het bekijken van de wereldkaart na de ineenstorting van het sovjetsysteem – om vast te stellen: "Wat het meest in het oog sprong in de politieke situatie van de landen in de wereld was

wel de instabiliteit daarvan. In de meeste ervan was de overlevingskans van het heersende regime in de komende tien of vijftien jaar in het gunstigste geval niet erg groot. Ook voor landen met een betrekkelijk voorspelbaar regeringsstelsel als Canada, België of Spanje was het voortbestaan als staat over tien of vijftien jaar niet zo zeker, net zo min als de aard van het staatsbestel dat daar dan eventueel voor in de plaats zou komen.”⁴ Deze enigszins onverwachte voorspelling betreffende het genoemde België – en impliciet Vlaanderen – brengt ons terug bij ons uitgangspunt.

*

Want voor de lokale actoren was ons land in de zestiger jaren – zonder de navel te zijn van het wereldgebeuren – voorzeker rijk aan ideologische en politieke conflictstof die het staatsbestel dooreen zou schudden. Er vielen belangrijke ontwikkelingen te noteren op economisch gebied en op het politieke vlak werden de communautaire tegenstellingen, vooral door de kwestie-Leuven, op de spits gedreven. Het was alsof reeds alles klaar werd gemaakt om binnen de kortste keren “la Belgique de papa”⁵ ten grave te dragen. De traditionele politieke partijen werden op een tot dusver ongekende wijze getraumatiseerd. Staatkundig, sociaal en cultureel werden plots fundamentele veranderingen denkbaar. Ook de Vlaamse Beweging was aan een onmiskenbare mutatie onderhevig, waarbij men zich kon afvragen of de katholiek-conservatieve dominantie voorgoed tot het verleden zou gaan behoren. Partijpolitieke splitsingen, nieuwe formaties en allerlei pogingen tot toenadering, hergroepering en frontvorming tussen vroegere tegenstanders volgden elkaar snel op. Voor gedreven baanbrekers, zoals Toon Roosens er een was, kwam die periode als een godsgechenk. Voor hem zou het een voorbestemde kans zijn om zijn politiek denken steviger te vormen, het taal- en cultuurflamingantisme, en van daaruit resoluut de radicaal-marxistische richting in te slaan. Institutioneel zou dat dan samengaan met de strijd voor een steeds ruimere autonomie voor Vlaanderen en Wallonië, eerst uitmondend in federalisme en finaliter in onafhankelijkheidsstreven.

Het moet erkend worden dat het de Walen zijn geweest die door de zogenaamde “staking van de eeuw” tegen de eenheidswet van Gaston Eyskens eind 1960 – begin ’61, de kar van het federalisme, gekoppeld aan ingrijpende sociaal-econo-

mische structuurhervormingen, voorgoed aan het rollen hebben gebracht. Het ging plots zeer vlug.

Zeven jaar eerder kon de katholiek Vlaamse voorman Frans Van Cauwelaert, toen voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, nog met gezag in *De Nieuwe Gids*, onder de titel “Grote parlementaire debatten in het vooruitzicht” – een ontwerp van verklaring betreffende de grondwetsherziening stond toen op de agenda – schrijven: “De federalistische opvattingen hebben in de jongste tijd meer veld verloren dan gewonnen, maar het is duidelijk dat zij niet onbesproken kunnen worden voorbijgegaan. Het is trouwens wenselijk dat bij deze gelegenheid al de partijen hun standpunt t.o.v. ’s lands eenheid nauwkeurig zouden bepalen en dat, in het belang van een vreedzame verhouding tussen Walen en Vlamingen, eens en voor goed een einde wordt gemaakt aan een onvruchtbare en prikkelende redetwist.”⁶ Eens en voor goed een einde aan het federalistische droombeeld! “Et pendant ce temps, la vitesse de l’histoire et du monde s’accélère.” (Albert Camus)

*

In oktober 1961 organiseerde het Vlaamse Aktiekomitee voor Brussel en Taalgrens, mede onder leiding van Toon Roosens, de eerste Mars op Brussel. Het woord federalisme was toen nog taboe. Hier en daar verscheen het wel op een bordje gedragen door een afzonderlijke betoger, maar het was absoluut geen officieel ordewoord. Vijftig CVP-parlementsleden konden met hun leider Jos De Saeger nog onbezorgd mee opstappen. In oktober 1962 was er dan de tweede Mars, zonder de CVP en met meer borden “Federalisme”. Heel wat betogers – en zelfs leden van het inrichtend comité zoals Wilfried Martens en Paul Daels – beseften niet goed wat sociaal-economische structuurhervormingen, arbeiderszelfbestuur enz. eigenlijk aan explosieve lading inhielden. Toon Roosens, Staf Verrept c.s., gesteund door een aantal voormannen van de K.W.B. (Katholieke Werkliedenbonden) die kort daarna een fameus antikapitalistisch manifest zouden uitbrengen, gingen onbeschroomd nieuwe wegen op. De Vlaamse Beweging maakte een forse zwenking naar links.⁷ Jammer genoeg te progressief voor het toenmalig bewustzijn van de meeste van haar adepten, zodat de daaropvolgende koerscorrectie eigenlijk al in de sterren

stond geschreven. “Vouloir brûler les étapes” heet dat in het Frans: het gros van de troepen was lang niet klaar voor een duurzame omschakeling.

Roosens en zijn medestanders hadden reeds in november 1961 het ophefmakende essay van André Renard “À propos d’une synthèse applicable à deux peuples et à trois communautés”⁸ gelezen, en o.m. op basis daarvan verkennende gesprekken gevoerd met leiders en militanten van de M.P.W. (Mouvement Populaire Wallon)⁹.

Renard had in zijn essay de juiste snaren geraakt. Lessen trekkend uit de ‘Grote Staking’ schreef hij dat de M.P.W. een eis had die “de organische verbinding inhield van wat elke democraat, in Wallonië, Vlaanderen en Brussel, moest verlangen, namelijk politieke democratie én tegelijk sociaal-economische democratie”. Renard nam ook het voortouw in de radicalisering van de socialistische beweging, inzonderheid van het syndicalisme: “Où est le socialisme si par socialisme on entend aménagement plutôt que remplacement?”. Voor hem had het reformisme afgedaan. De federalistische formule, schreef hij, zal het regime van “het imperium van een unitaire staat” vervangen door een associatie van twee volken (het Vlaamse en het Waalse) en drie gemeenschappen (Vlaanderen, Wallonië en Brussel), “une association progressiste et fraternelle”¹⁰ Besprekingen van Toon Roosens, Daniël Deconinck e.a. met Waalse voormannen – echter niet meer met André Renard die op 20 juli 1962 overleed – leidden toen niet tot concrete resultaten, vooral doordat er geen consensus kon gevonden worden over het statuut van Brussel in de toekomstige federale staat. Het Vlaamse standpunt inzake Brussel als “rijksgebied” bleek onaanvaardbaar voor de Waalse progressisten, terwijl de culturele alliantie van deze Walen met de Franstalige burgerij in Brussel en de randgemeenten voor de Vlamingen evenzeer verwerpelijk was. Ook de Voerstreek was een onoverkomelijk probleemgeval.

Vanaf 1963 ontwikkelden zich de federalistische tendensen, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, nochtans in een steeds sneller tempo. In het Vlaamse land heeft Toon Roosens spoedig na het debacle van Hertoginnedal¹¹ opgeroepen tot vorming van een vernieuwde Vlaamse politieke machtsfactor.

In *De Linie*¹² schreef hij op 14 februari 1964: “Het ontbreekt Vlaanderen aan politieke macht, niet omdat wij een onvoldoend aantal parlementszetels bezetten, maar wel omdat de politieke elite essentieel on-Vlaams is. Deze politieke elite valt immers grotendeels samen met de maatschappelijke klasse die zich sinds meer dan een eeuw van de Vlaamse massa heeft afgescheurd ... De politieke leiders van de arbeidsorganisaties worden ‘revisionisten’ die het kapitalistisch stelsel in feite aanvaarden en er slechts de ruwe kanten trachten af te vijlen. De politieke leiders van de Vlaamse Beweging worden ‘gematigden’ die in feite berusten in de franskiljonse hegemonie”. Hij besloot zijn analyse aldus: “Het probleem van de Vlaamse politieke machtsvorming is dus duidelijk te formuleren: het komt neer op het breken van de overwegende invloed van een traditionele franskiljonse klasse-elite. Deze klasse steunt haar gezag op haar economische macht, op het bezit van de productiemiddelen en op de financiële controle van het economisch leven. Aldus wordt het normale spel van de politieke democratische regels gestoord door een sociaal-economische structuur die essentieel ondemocratisch is. Daarom behoort het streven naar economische democratie tot de essentiële doelstellingen van de Vlaamse Beweging.”

*

De verkiezingen van 23 mei 1965 betekenen een belangrijk keerpunt in de partijpolitieke verhoudingen. De zogenaamde “travailleistische” regering Lefèvre-Spaak werd afgestraft. De B.S.P. verloor niet minder dan 20 Kamerzetels. Zij leed de grootste electorale nederlaag die ze ooit had opgelopen, ze viel namelijk van 36% op 28%. Ook de C.V.P. incasseerde een verlies in dezelfde orde van grootte, zodat de beide vorige regeringspartijen geen voldoende meerderheid meer hadden om aan de noodzakelijk geachte grondwetsherziening te beginnen.

Met de Vlaamse Democraten¹³ had Toon Roosens bij die verkiezingen eveneens in het zand moeten bijten. Het kartel met de progressieven uit de Volksunie die volksvertegenwoordiger Daniël Deconinck waren gevolgd, was geen succes, zodat de Vlaamse Democraten als partij voortaan alleen verder zouden gaan. In het derde deel van zijn boekenreeks *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden*

zag Herman Todts de toestand klaar in: "Het rijpingsproces van de denkwereld der sociaal-economische hervormingen gekoppeld aan een vooruitstrevend flamingantisme had zich nog niet voltrokken."¹⁴

Het werd vlug duidelijk dat een nieuwe strategie zich opdrong. Op 30 juni 1965 – dus amper een maand na de bewuste verkiezingen – gaf de partijraad van de Vlaamse Democraten aan de leiding opdracht om "de nodige contacten tot stand te brengen met gelijkgerichte groepen en personen, ongeacht hun wijsgerige opvattingen, die een sociale en democratische vernieuwing in Vlaanderen nastreven". De woorden waren vooralsnog voorzichtig gekozen, maar wie de interne discussies op de voet volgde, begreep al gauw dat onder het impuls van het duo Roosens-Bourgeois, er zich een meerderheidstendens aftekende die voor een links-radicalen, marxistische koers koos.

In het partijprogramma van november 1965 klonk het al met meer aandrang als volgt: "De groepering van de links-gerichte krachten in Vlaanderen moet geleidelijk gebeuren onder verschillende vormen. Zij zal pas definitief worden wanneer de levensbeschouwelijke verzuiling stilaan doorbroken wordt, en wanneer bij gelovigen en vrijzinnigen die links denken, het noodzakelijke klimaat van geestelijke openheid in de plaats zal zijn getreden van dogmatische formuleringen en achterhaalde absolutismen. De groepering van de links-democratische krachten zal wellicht lopen over toevallige samenwerking naar aanleiding van concrete politieke en sociale conflictsituaties naar een latere convergentie van fundamentele politieke doelstellingen. De Vlaamse Democraten zijn bereid hun positieve bijdrage te leveren tot de verzameling van alle Vlaams-progressieve krachten in één machtige travaillistische beweging, waar het pluralisme van levensbeschouwing samengaat met de consequente strijd voor politieke en economische democratie". Uit het gebruik van de term "travaillistische beweging" kan men afleiden dat uitgekeken werd niet alleen naar de socialistische kameraden van de radicaal-linkse strekking die ingevolgt van het zogenaamde onverenigbaarheidscongres van de B.S.P. van 12 december 1964¹⁵ uitgesloten werden – omdat zij hun medewerking aan de bladen *Links* en *La Gauche* niet wilden opgeven – maar ook naar allerlei andere groepen die de klassieke verzuiling wilden doorbreken.

In die periode werd in diverse publicaties in dezelfde zin gepleit. Zo schreef Ernest Mandel in *De Nieuwe* van 27 augustus 1965 een belangwekkend hoofdartikel onder de titel "Links in Vlaanderen", waarin hij zeer nauw aansloot bij de stellingen die Toon Roosens al eerder herhaaldelijk verdedigd had, en bij de inhoud van een bespreking die wij met hem en met Marcel Liebman op 3 juli 1965 hadden. Na een grondige analyse te hebben gemaakt van de jongste perikelen van de Vlaamse Beweging en te hebben nagegaan waartoe de fundamentele halfslachtigheid van de C.V.P. en de V.U. had geleid, gaf Mandel in het bewuste artikel de B.S.P. die hij verliet, de volle laag. Het luidde aldus: "De B.S.P. stond, ten minste theoretisch, tot voor korte tijd op hechtere grondslag. In principe kwam zij op voor een volledige socialistische omwenteling van de maatschappij. Maar de praktijk van regeringsdeelname, in coalitie met de grote burgerij, staat hoe langer hoe meer in tegenstelling met die theorie". Hij besloot met een oproep in dezelfde lijn als die van de Vlaamse Democraten: "Het is hoog tijd dat het vaandel van de radicale bevrijding van de Vlaamse werkende massa, én op sociaal-economisch gebied én als nationaliteit, opnieuw wordt gehesen. Linkse socialisten, linkse katholieken, linkse Vlaamsgezinden, kunnen dit tezamen doen, op het platform van federalisme en anti-kapitalistische structuurhervormingen, van strijd voor een socialistische maatschappij die al het positieve van de politieke vrijheden behoudt en uitbreidt, die geen éénpartijstelsel kent en geen politiestaat, die de pers- en gewetensvrijheid eerbiedigt, maar tezelfdertijd door socialisatie der grote bedrijven, door democratische planning, door zelfbeheer der arbeiders en bedienden in het bedrijfsleven, de mens van de heerschappij door anonieme marktwetten bevrijdt". Over de K.P. (Kommunistische Partij) werd in alle talen gezwegen.

*

Tijdens de maanden juni tot november 1965 werden door Toon Roosens en ondergetekende, namens de Vlaamse Democraten, verkennende gesprekken gevoerd met Ernest Mandel, Jaap Kruithof, Marcel Deneckere, Willy Calewaert, Marc De Kock, leidende figuren van de K.W.B. zoals Bert Drees, e.a. met het oog op, onder meer, de inrichting van gezamenlijke studiedagen over sociaal-economische structuurhervormingen.

Dat leek ons hét thema waarop het naar elkaar toegroeien vastere vorm kon krijgen. In brieven die over en weer werden geschreven, vielen ook namen van tijdschriften en werkgroepen die mogelijkwerwijs betrokken konden worden, zoals *De Nieuwe*, *De Maand*, *Het Pennoen*, *Brug*, enz. De achterliggende gedachte bij sommigen ging echter veel verder dan de organisatie van wat vrijblijvend studiewerk. Roosens zelf streefde toen reeds naar het tot stand brengen van een verder reikend samenwerkingsverband op marxistische basis. Anderzijds was de loyaliteit aan het BSP-apparaat van de orthodoxen in de groep Links een vrijwel onoverkomelijke handicap. In verscheidene kringen, ook bij de Vlaamse Democraten, waren er interne strubbelingen.

Op 13 oktober 1965 schreef Toon Roosens mij een brief waarin hij, enigszins ontmoedigd over de aarzelende houding van sommigen, terugviel op de eigen partijvorming. Hij gaf de idee van een links-radicalen frontvorming, voorafgegaan door beperktere initiatieven, niet helemaal op, maar qua partijvorming was hij van oordeel "dat er nood is aan – en wellicht ook plaats voor – een partij zoals wij er een willen maken". Het bleef alsdan bij tasten en zoeken.

Intussen had op 10 oktober 1965, onder leiding van Ernest Mandel, het stichtingscongres plaatsgevonden van de S.A.K. (Socialistische Arbeidersconfederatie) waarvan deel uitmaakten: de P.W.T. (Parti Wallon des Travailleurs), de Brusselse U.G.S. (Union de la Gauche Socialiste) en de S.B.V. (Socialistische Beweging Vlaanderen). Met de leiding van de laatstgenoemde groep werden onzerzijds vrij spoeding contacten gelegd, die wat later uitmondde in georganiseerd overleg betreffende concrete acties zoals o.m. de anti-toommarsen en de Vietnamcomités.

*

Onmiddellijk na de verkiezingen van mei 1965 had, van K.P.-zijde, Jan Debrouwere in *De Rode Vaan* (27 mei 1965) een opmerkelijk artikel gepubliceerd onder de titel "Na de donderslag", waarin hij duidelijk verklaarde: "Als kommunisten hebben wij ons nu in het Vlaamse land, in de Vlaamse arbeidersbeweging, in de bedrijven, resoluut, zonder valse schaamte te bekennen tot wat wij moeten zijn: links, Vlaamsbewust, demokraat, federalist". Wij waren nieuwsgierig

Hij gaf de idee van een links-radicalen frontvorming, voorafgegaan door beperktere initiatieven, niet helemaal op, maar qua partijvorming was hij van oordeel "dat er nood is aan – en wellicht ook plaats voor – een partij zoals wij er een willen maken".

naar het vervolg daar de K.P., behoudens wat blijken van sympathie aan het adres van het Vlaams actiecomité en de Vlaamse Democraten, weinig aanstalten had gemaakt om mee te stappen in een links-Vlaamse frontvorming zoals wij die hadden opgevat. Er was nochtans al eerder van K.P.-zijde, nl. door Jef Turf, een beroep gedaan op de nieuwe generatie om de traditionele verzuilde partijstructuren te verlaten, en daarbij werden een aantal groepen nadrukkelijk als vernieuwers genoemd: "Links", "Het Pennoen", "De Nieuwe", de Vlaamse Demo-

craten, de KWB, de Stichting Lodewijk de Raet, de Vereniging van Vlaamse Studenten, kernen rond volkshogescholen.¹⁶ Maar bedoelde de K.P. eigenlijk iets anders dan een verruiming van de eigen partij die bij ons bekend stond als grondig unitaristisch, sterk bevoogd door de Franstaligen, en hooguit te vinden voor een gewestvorming met drie, waarin Brussel de gelijkwaardige partner – in onze ogen dus ad arbitrium de beslissende factor – van Vlaanderen en Wallonië zou zijn? Bij nieuw-links waren overigens de meesten van oordeel dat ook de K.P. tot de "verzuilde partijstructuren" moest gerekend worden.

Nadien werd nog wat heen en weer geschreven tussen Debrouwere in zijn krant en Mark Grammens in *De Nieuwe* zonder merkbare doorbraak in een klare richting. Grammens – die toen bijlange niet als onze woordvoerder fungeerde – pleitte voorzichtig voor het vervolg van een "open en altijd nuttige dialoog", doch toonde zich sceptisch inzake de mogelijke samenwerking met

communisten o.m. gezien “het internationale verband waarin een kommunistische partij toch altijd staat”¹⁷ Opdat iedereen hem goed zou begrijpen, voegde hij er fijntjes aan toe – trouwens ook tot onze verbijstering –: “Met de woorden van Delfgauw¹⁸: uiteraard blijft het verschil bestaan tussen de God ontkenkende marxist en de God belijdende christen, maar zij kunnen samen werken aan de opbouw van een leefbare wereld”¹⁹ Was de spatie die Grammens liet tussen “samen” en “werken” geen significant waar- schuwingssteken?

Ook de dialoog, in dezelfde periode, tussen Jaap Kruithof en Bertrand De Clercq o.p. in *De Nieuwe* – ofschoon hij onbetwistbaar en zekere toena- dering teweegbracht tussen ruimdenkenden van verschillende strekking – zette weinig zoden aan de dijk qua concrete initiatieven. Kruithof besloot, mij dunkt licht ontgoocheld: “Wij zijn praters, denkers, hoe u het ook wil noemen, en we moeten een organisator vinden. Iemand die ons helpt om meer te doen dan te schrijven in *De Nieuwe*. Die nieuwsvoortige bijeenkomsten van gelovigen en ongelovigen in de belangrijkste steden van Vlaanderen inricht, mensen in concreto bij elkaar brengt. Niet om te blijven praten over de diepste zingevingen des levens, maar om gezamenlijke standpunten ten aanzien van de socio-culturele realiteit in Vlaanderen anno 1965 te formuleren”²⁰ Dat was een taal naar ons hart. Te meer daar ook Grammens bij het einde van die door hem gestimuleerde dialoog conclu- deerde dat het nodig was “met elkaar (te) leren samenwerken om door middel van deze samen- werking een gemeenschappelijk doel te kunnen nastreven en de basis te leggen voor de ontwik- keling die moet leiden naar de vernieuwing van het maatschappelijk denken en handelen”²¹. Het bleef allemaal nog wat vaag, maar het opende toch wel enig perspectief, mits de objectieve situ- atie in land en wereld een handje zou toesteken.

*

Et factum est ita. En het geschiedde also.

De sluiting van de Limburgse mijnen, met de zware incidenten te Zwartberg die twee doden eisten, en de kwestie-Leuven waarbij de bis- choppen met hun botte weigering om de uni- versiteit te splitsen, de studenten in een nooit geziene revolutie jaagden, waren de belangrijkste detonatoren. Daarenboven was de internationale

toestand van die aard dat alle progressieven meer en meer de noodzaak van een sterke tegenstroom aanvoelden. Men denke aan de evolutie van de Vietnamoorlog, de guerrillastrijd en de USA- interventies in Centraal- en Zuid-Amerika, de vestiging van het NATO-hoofdkwartier in België, de anti-atoombeweging, de strijd tegen de apart- heid in Zuid-Afrika, de massamoorden in Indo- nesie, de Palestijnse bevrijdingsstrijd, de voort- schrijdende dekolonisatie in Afrika, de groeiende kloof tussen Noord en Zuid, de verslapping van het Sovjet-monolitisme en, in christelijke krin- gen, de restauratie na het Vaticaanse Concilie ener- zijds, en de beroering rond de theologie van de revolutie anderzijds.

De economische crisis sloeg toe. Aan de periode van ongeveer volledige tewerkstelling en specta- culaire loonsverhogingen kwam een einde. Tus- sen januari 1964 en mei 1967 werden in België vierhonderd bedrijven gesloten. De werkgevers- organisatie V.B.N. (Verbond van de Belgische Nij- verheid, het huidige V.B.O.) riep de overheid op om een veto te stellen tegen zogenaamd onrede- lijke syndicale eisen en werk te maken van de sanering van de sociale zekerheid. De P.V.V. (Par- tij voor Vrijheid en Vooruitgang, nu V.L.D.) sprak van 200.000 werklozen in 1967 als “een aan- vaardbaar getal”. Intussen werd kwistig het manna uitgedeeld aan buitenlandse, vooral Ame- rikaanse investeerders.

In januari 1967 schreef Toon Roosens in *Richting* (orgaan van de Vlaamse Democraten) een hoofd- artikel over deze economische crisis, dat hij als volgt besloot: “Op een ogenblik dat de gebeurte- nissen te Leuven een stroomversnelling hebben veroorzaakt in de politieke bewustwording van de jongere generatie van Vlaamse intellectuelen, biedt de economische crisis een enige kans om een brug te slaan tussen de progressieve Vlaamse Beweging en de stilaan groeiende linkse krachten in syndicale en vooruitstrevende socialistische milieus. Elke gelegenheid dient aangegrepen te worden om banden te smeden in een gemeen- schappelijke actie voor concrete objectieven. Wij, Vlaamse Democraten, zijn hiertoe bereid. Indien diezelfde bereidheid ook bij de anderen aanwe- zig is, kunnen wij allen samen een grote stap vooruit zetten”²².

Roosens’ inschatting van de ernst van de poli- tieke toestand had zich in de voorbijgegangene maanden zó ontwikkeld dat hij de afzonderlijke

Dat leek ons hét thema waarop het naar elkaar toegroeien vastere vorm kon krijgen. In brieven die over en weer werden geschreven, vielen ook namen van tijdschriften en werkgroepen die mogelijkwijs betrokken konden worden, zoals *De Nieuwe*, *De Maand*, *Het Pennoen*, *Brug*, enz. De achterliggende gedachte bij sommigen ging echter veel verder dan de organisatie van wat vrijblijvend studiewerk. Roosens zelf streefde toen reeds naar het tot stand brengen van een verder reikend samenwerkingsverband op marxistische basis. Anderzijds was de loyaliteit aan het BSP-apparaat van de orthodoxen in de groep Links een vrijwel onoverkomelijke handicap. In verscheidene kringen, ook bij de Vlaamse Democraten, waren er interne strubbelingen.

Op 13 oktober 1965 schreef Toon Roosens mij een brief waarin hij, enigszins ontmoedigd over de aarzelende houding van sommigen, terugviel op de eigen partijvorming. Hij gaf de idee van een links-radicalen frontvorming, voorafgegaan door beperktere initiatieven, niet helemaal op, maar qua partijvorming was hij van oordeel "dat er nood is aan – en wellicht ook plaats voor – een partij zoals wij er een willen maken". Het bleef alsdan bij tasten en zoeken.

Intussen had op 10 oktober 1965, onder leiding van Ernest Mandel, het stichtingscongres plaatsgevonden van de S.A.K. (Socialistische Arbeiderskonfederatie) waarvan deel uitmaakten: de P.W.T. (Parti Wallon des Travailleurs), de Brusselse U.G.S. (Union de la Gauche Socialiste) en de S.B.V. (Socialistische Beweging Vlaanderen). Met de leiding van de laatstgenoemde groep werden onzerzijds vrij spoeding contacten gelegd, die wat later uitmondde in georganiseerd overleg betreffende concrete acties zoals o.m. de anti-atoommarsen en de Vietnamcomités.

*

Onmiddellijk na de verkiezingen van mei 1965 had, van K.P.-zijde, Jan Debrouwere in *De Rode Vaan* (27 mei 1965) een opmerkelijk artikel gepubliceerd onder de titel "Na de donderslag", waarin hij duidelijk verklaarde: "Als kommunisten hebben wij ons nu in het Vlaamse land, in de Vlaamse arbeidersbeweging, in de bedrijven, resoluut, zonder valse schaamte te bekennen tot wat wij moeten zijn: links, Vlaamsbewust, demokraat, federalist". Wij waren nieuwsgierig

Hij gaf de idee van een links-radicalen frontvorming, voorafgegaan door beperktere initiatieven, niet helemaal op, maar qua partijvorming was hij van oordeel "dat er nood is aan – en wellicht ook plaats voor – een partij zoals wij er een willen maken".

naar het vervolg daar de K.P., behoudens wat blijken van sympathie aan het adres van het Vlaams actiecomité en de Vlaamse Democraten, weinig aanstalten had gemaakt om mee te stappen in een links-Vlaamse frontvorming zoals wij die hadden opgevat. Er was nochtans al eerder van K.P.-zijde, nl. door Jef Turf, een beroep gedaan op de nieuwe generatie om de traditionele verzuilde partijstructuren te verlaten, en daarbij werden een aantal groepen nadrukkelijk als vernieuwers genoemd: "Links", "Het Pennoen", "De Nieuwe", de Vlaamse Democra-

ten, de KWB, de Stichting Lodewijk de Raet, de Vereniging van Vlaamse Studenten, kernen rond volkshogescholen.¹⁶ Maar bedoelde de K.P. eigenlijk iets anders dan een verruiming van de eigen partij die bij ons bekend stond als grondig unitaristisch, sterk bevoogd door de Franstaligen, en hooguit te vinden voor een gewestvorming met drie, waarin Brussel de gelijkwaardige partner – in onze ogen dus ad arbitrium de beslissende factor – van Vlaanderen en Wallonië zou zijn? Bij nieuw-links waren overigens de meesten van oordeel dat ook de K.P. tot de "verzuilde partijstructuren" moest gerekend worden.

Nadien werd nog wat heen en weer geschreven tussen Debrouwere in zijn krant en Mark Grammens in *De Nieuwe* zonder merkbare doorbraak in een klare richting. Grammens – die toen bijlange niet als onze woordvoerder fungeerde – pleitte voorzichtig voor het vervolg van een "open en altijd nuttige dialoog", doch toonde zich sceptisch inzake de mogelijke samenwerking met

partijvorming – waarvoor hij nog sterk gepleit had in oktober 1965 – van bijkomstig belang was gaan achten, en nu de absolute voorrang wilde geven aan een grootscheepse poging tot samenbundeling van zoveel mogelijk links-radicaal elementen in een eigentijds samenwerkingsverband.

Reeds in april 1966 had Toon Roosens namelijk ten behoeve van het partijbestuur van de Vlaamse Democraten een uitvoerige nota opgesteld waarin hij zijn ideeën had gepreciseerd inzake “onze inschakeling in het linkse kamp, en onze opvatting over organisatie, strategie en tactiek van deze Vlaamse linkerzijde”.

In die nota beschreef hij “de hindernissen omwille van de uiterst heterogene samenstelling van wat thans het linkse kamp in Vlaanderen kan genoemd worden”. Hij somde als behorende tot dat kamp zeven componenten op: 1) de Vlaamse Democraten, 2) een vage en nog niet gestructureerde, zij het numeriek belangrijke groep in de kringen van de christen-democratie, 3) “Links” in de B.S.P., 4) de S.B.V. (de trotskistische Socialistische Beweging Vlaanderen), 5) de communisten, 6) allerlei “progressistische” groepjes en clubs (hiermee werden o.m. bedoeld: Diepgang, Sjaloom, Trefpunt, werkgroep Het Pennoen, enz.), 7) een aantal studentenorganisaties die vroeger meegewerkt hebben met het Vlaams Actiecomité dat de Marsen van 1961, 1962 en 1963 heeft ingericht.

Roosens attendeerde hierop: “Men moet hun het perspectief kunnen bieden van een voldoende grote en sterke organisatie opdat zij zich effectief zouden inzetten, wetend dat hun inspanningen niet vruchteloos zullen blijven. Deze organisatie met “envergure” kan slechts ontstaan uit een bundeling, samensmelting, overkoepeling of coördinatie van de verschillende linkse groeperingen.

De voornaamste hinderpalen om tot een van de bovenvermelde organisatievormen te komen zijn: 1) het onvoldoende gevorderd inzicht bij sommige groepen intern; 2) het ideologische wantrouwen, vnl. tegenover de marxisten; 3) de verschillende partijpolitieke aanhorigheid”.

Op basis van die nota werd besloten de koers uit te zetten en concreet na te gaan met welke groepen, en ook met welke individuele progressie-

ven, te gelegener tijd het initiatief kon genomen worden.

*

Na vooroverleg met het K.V.H.V. (Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond) en de V.V.S. (Vereniging van Vlaamse Studenten) die ons om meer solidariteit hadden gevraagd in verband met de Leuvense revolutie, nam Toon Roosens het initiatief om een aantal bekenden uit diverse progressieve milieus samen te brengen. Een “Manifest van progressieve gelovige en ongelovige Vlamingen voor een links alternatief” werd opgesteld, nadat professor Jaap Kruithof gezorgd had voor een eerste ontwerp en enkele werkgroepen daarover hadden beraadslaagd.

De definitief goedgekeurde tekst begon met de woorden: “Ondergetekenden, gelovigen en ongelovigen, komende uit verschillende politieke, sociale en culturele milieus achten het ogenblik gekomen om de publieke opinie te wijzen op de gevaren die de huidige ontwikkeling in ons land inhoudt”. Dan volgde een uitvoerige analyse van de recessie op economisch gebied en van het gevoerde beleid door “de burgerlijke en unitaristische machten”. Werden vervolgens genoemd: de kwestie-Leuven, het drama-Zwartberg, de aanval door reactionaire artsorganisaties op de sociale zekerheid, de persconcentratie, de vestiging van het NATO-hoofdkwartier in België, de uitbreiding van de “Brusselse olievlek”, de grondspeculatie in de Vlaamse randgemeenten, het autoritarisme in het onderwijs, de Belgische buitenlandse politiek als steun voor de Amerikaanse agressie in Vietnam.

Het Manifest riep op tot een georganiseerd links-radicaal verzet dat als doelstellingen moest nastreven:

- de vervanging van het heersende kapitalisme door “een socialistisch regime waarin de besluitvorming op sociaal-economisch terrein toekomt aan allen die van hun arbeid leven i.p.v. aan een financiële oligarchie”;
- een democratisch tweeledig federalisme met een statuut sui generis voor Brussel;
- een eentalige Vlaamse universiteit te Leuven, en de onmiddellijke en totale overheveling van de Franstalige sectie naar Wallonië;

- de democratisering van alle universiteiten en instellingen voor hoger onderwijs door toekenning van controle- en beslissingsrecht aan het wetenschappelijk personeel en de studenten;
- het gemeenschapsbezit van de economische basissectoren, oprichting van nieuwe bedrijven door de openbare overheid, democratische planeconomie en een nieuwe juridische ondernemingsvorm waarbij de bedrijfsleiding verkozen en gecontroleerd wordt door de betrokken werknemers.

Het manifest droeg duidelijk de stempel van progressieve studentenorganisaties, sociaal-flaminganten, geëngageerden uit de arbeidersbewegingen en met hen verbonden intellectuelen.

Het initiatiefcomité dat het manifest lanceerde, bestond uit Jaap Kruithof; Antoon Roosens, Roger Bourgeois en Ferdinand Alpaerts van de Vlaamse Democraten; Jan Debrouwere en Jef Turf van de K.P.; Filip Polk en Willy Caluwaerts van de S.B.V.; Jacques De Visscher en Paul Pataer van de CVP-Jongeren; studentenleiders Gaby Vandromme en Leo Nauwens; en bekende figuren uit het sociaal-culturele verenigingsleven in Vlaanderen zoals Paul Delafontaine, Staf Schmidt, Aloïs Overlaet, Karel Elno, Bernard Van Dyck, Roger Van den Berghe, Arnout Vanreusel, Annie Zaenen, Ann Velghe.

De groepering trad in april 1967 officieel naar buiten onder de benaming "DEMOKRATISCH AKTIEKOMITEE VLAANDEREN" (D.A.K.). Het initiatiefcomité werd omgevormd tot een centraal bestuur, waarin later ook nog plaats zouden nemen: Eric Corijn, François Vercammen en Guy Desolre van de S.B.V., studentenleiders Paul Goosens, Freddy De Pauw en Emiel Swillens; Lei Vranken en Jan Vandervelden van de Vlaamse Democraten.

Het manifest werd in heel Vlaanderen op twintigduizend exemplaren verspreid. Om en bij de duizend adhesiebetuigingen werden op het inmiddels te Brussel ingerichte centraal secretariaat ontvangen en vierhonderd respondenten verklaarden zich bereid om zich te engageren in regionale en lokale D.A.K.-comités die in alle provincies tot stand kwamen. Toon Roosens nam de leiding van een werkgroep voor de propaganda die o.m. ook zorgde voor de bekendma-

king in kringen van auteurs, kunstenaars, wetenschappers, e.a.

Met de K.P. hadden wij bij de aanvang enkele problemen. Het was niet gemakkelijk om de argwaan die aan die kant bestond, te doen verdwijnen. De toestand was soms wat gespannen. Studenten dweepten wat te fors met Mao, trotskisten hadden andere voorkeuren, hier en daar hadden enkele libertairen en anarchisten dan weer moeite met de naar hun smaak te strakke organisatie die Roosens c.s. voor ogen hadden. Sommigen onder ons hadden de neiging om datgene te denken wat Raymond Barrillon van Le Monde later ironisch over de Franse K.P. zou schrijven: "Het originele van de communistische demarche is dat zij erin bestaat in te stappen in het konvooi en tegelijk toch op de kade te blijven"²³. Kortom, het was niet zo eenvoudig om met het bonte allegaartje op één lijn te komen. En dat lag heus niet alleen aan de K.P.

Van de officiële partysocialisten kregen wij van meet af aan niets anders dan venijnige tegenstand, meestal weggemoffeld achter een vage sympathiebetuiging. In Vooruit van 5 juni 1967 stak hoofdredacteur Oscar De Swaef een waarschuwend vinger op: "Waar in het manifest gewag wordt gemaakt van een georganiseerde en gemeenschappelijke actie moeten wij ons afvragen of zich hier geen middelpuntvliedende kracht laat gelden, of D.A.K. tenslotte niet zal optreden als een zelfstandige politieke organisatie ... Wij moeten onze macht niet vergooien in groepjes die buiten de socialistische partij, zeggend ingevolge een drang naar 'zuiverder' en meer socialistische doeleinden, ijveren, soms tegen onze partij".

Al onze pogingen, vooral die van Toon Roosens, om de groep "Links" mee te krijgen, liepen spaak. De partijtucht prevaleerde. Ook enkele andere groepen reageerden weigerig, zoals bij voorbeeld "Het Pennoen" van Jan Olsen, en LOVAN²⁴, waarvan de voorzitter Luc Huyse ons nochtans schriftelijk meedeelde dat "de politieke standpunten van D.A.K. beantwoorden aan mijn eigen maatschappijvisie". Cervantes zei het reeds: "De moed heeft haar grenzen, evenals de andere deugden".

*

Het zou ons hier te ver leiden indien wij hier uitgebreid de werking en de peripetieën van D.A.K. zouden verhalen. De start was uitstekend, er ging werkelijk een golf van enthousiasme door progressief Vlaanderen. Overal werden comités opgericht en allerlei activiteiten werden ont-plooid: debatavonden, grote volksmeetings o.m. te Leuven, Brugge en Gent, solidariteitsacties met de stakers van Arbed, Laminours de l'Escaut te Burcht en, samen met Waalse syndicalisten, bij Germain-Anglo te La Louvière. Op vele plaatsen werd druk gewerkt aan de oprich-ting of versteviging van de Vietnamcomités en aan het verzet tegen de volmachten-politiek van de regering Van-denboeynants-Declercq (CVP-PVV).

Een links-Vlaamse massabeto-ging te Brussel werd voorbe-reid, maar zij werd kort voor de vastgestelde datum (29 oktober 1967) afgeblazen omdat ver-schillende groepen aan de opportuniteit twijfel-den, en omdat de traditionele Vlaamse Beweging aan het mobiliseren was voor een andersoortige manifestatie op 5 november te Antwerpen als steun voor de studentenbeweging. In onze milieus werd de laatstgenoemde betoging afge-daan als "een papieren leeuw". Onder de titel "Algemeen Vlaamse verwatering" schreef Toon Roosens in *Richting*: "... Er is geen oplossing mogelijk zonder socialisme en federalisme. Vier jaar geleden hebben 45.000 Vlamingen te Antwerpen betoogd voor federalisme en economi-sche democratie. Nu vier jaar later, in een veel gunstiger klimaat krabbelen de 'leiders' van de Vlaamse Beweging terug"²⁵.

Alle inspanningen ten spijt is D.A.K. dan toch in het eerste kwartaal van 1968 gaan desintegreren. Daar zijn verschillende oorzaken, o.m. van orga-nisatorische aard, voor aan te geven, doch de hoofdoorzaak – mede door de naderende verkie-zingen van 31 maart 1968 – was wel dat strate-gische en vooral ideologische tegenstellingen de verdere samenwerking ondoenlijk maakten.

Dienaangaande hebben wij in *Richting* van 5 okto-ber 1968, onder de titel "Leerrijke DAK-geschie-den – De splitsing der wegen", uitsluitel gege-

ven. Men kan er o.m. het volgende aantreffen: "... In de evolutie van de linkerzijde in Vlaander-en is D.A.K. een fase die ons leert hoe het niet moet. Die fase moesten we doormaken om dui-delijk in te zien hoe het gestaan en gelegen is met de 'progressieve krachten' en welke richting degenen moeten inslaan die een identieke poli-tieke analyse maken en op grond van die analyse een echte linkse strategie willen bepalen ... De ervaring leert dat het niet is omdat enkele radi-cale groupuscules gaan samenzitten met enkele buitenbeentjes uit de CVP-jonge-ren, BSP en VU, met enkele partijcommunisten, het is niet daarom of daardoor dat een wezenlijk links alternatief vorm en kans krijgt. Er komt namelijk een moment dat de vraag rijst die niet zonder ant-woord kan blijven: zijn deze mensen het grondig eens of

oneens?" Vervolgens wordt het strategisch meningsverschil uiteengezet: "In de DAK-leiding stonden twee tendensen met betrekking tot de linkse strategie in Vlaanderen tegenover mekaar: enerzijds een traditionele tendens die de noodza-kelijke politieke en economische hervormingen verwacht van de georganiseerde arbeidersbewe-ging en van een of andere progressieve concen-tratie, anderzijds een radicalere tendens die de revolutionaire inzet van een politieke voorhoede buiten de bestaande partijen vooropstelt. In de eerste tendens stemmen sommigen hun houding af op een hypothetische radicalisering van de BSP of CVP, anderen bewegen zich uitsluitend op het syndicale vlak en zien heil in het eenheidsfront ABVV-ACV, en nog anderen blijven geloven in een 'scheiding der geesten' tussen christen-democraten en burgerij, waarna de dag kan glo-ren voor een Belgisch travaillisme dat zij hope-loos verwarren met socialisme. DAK van zijn kant diende er voor te zorgen dat vooral de intellectu-elen hun plaats zouden vinden in de arbeiders-beweging. (Bedoeld wordt: niet de arbeiders-klasse-in-beweging, maar de *hic et nunc* bestaande socialistische en christelijke arbeidersorganisa-ties, hetgeen wezenlijk verschillende begrippen zijn.) Voor de tweede tendens moest DAK zich autonoom ontwikkelen en zijn koers niet laten afhangen van beslissingen die feitelijk elders val-len, met name in de BSP, in de KP of in de vak-

*Met de K.P. hadden wij bij de
aanvang enkele problemen.*

*Het was niet gemakkelijk om
de argwaan die aan die kant
bestond, te doen verdwijnen.*

bonden. Het ontwijken van het debat ten gronde over deze strategische kwestie vermeed een open breuk tussen de twee tendensen, maar had tot gevolg: immobilisme en een latente crisissituatie.”

De *cardo quaestionis* moest evenwel nog komen: “... Maar de tegenstelling ligt nog dieper. Ook in Vlaanderen, net zoals elders in de wereld, is de linkerzijde verdeeld met betrekking tot de ontwikkeling van de internationale toestand en de wereldstrijd van de arbeidersklasse tegen het Amerikaans imperialisme. De vreedzame coëxistentiepolitiek van de Sovjet-Unie, die resulteert in het handhaven van de status-quo tussen deze grootmacht en de Verenigde Staten, brengt met zich mee dat de Westerse communistische partijen (cfr. de recente gebeurtenissen in Frankrijk) zich meer en meer gaan integreren in de burgerlijke democratie. Bovendien neemt de nieuwe linkerzijde, die vooral uiting vindt in studenten-revoltes en intellectuele contestatiebewegingen steeds meer afstand van het socialistisch maatschappijbeeld dat in Oost-Europa geldt, en zoekt een eigen revolutionaire weg naar het socialisme. Daarbij voelt zij zich sterk solidair met revolutionaire bewegingen in Zuid-Amerika en in de ontwikkelingslanden, wier strategie niet bepaald de gunst geniet van het orthodox communistische kamp. Deze solidariteit duidt tevens op een geestelijke verwantschap en analoge sensibeleit bij groepen met een verschillende politieke achtergrond en verleden.”

Tot zover het efemere, maar leerrijke avontuur van het Democratisch Aktiekomitee Vlaanderen, dat een frisse bries had doen waaien door de linkerzijde en een hoopgevend teken was geweest voor veel progressieven.

Daarna zijn er vrijwel geen ernstige pogingen tot Vlaams links-radical frontvorming meer geweest. Op de nepoproep van BSP-voorzitter Leo Collard op 1 mei 1969 tot de vooruitstrevende christen-democraten om een progressief front te vormen – waarbij in feite bedoeld werd de christelijke arbeidersbeweging op korte termijn te binden aan de socialistische partij – werd nauwelijks gereageerd, op een positief geluid na van enkele naïeve CVP-Jongeren onder leiding van Wilfried Martens. De progressieve frontvorming heeft dus wel uiteenlopende diepere beweegredenen gehad. Maar hoe men het ook draait of keert, na de zestigjarige jaren is er een back-

lash gekomen die radicaal-links van het politieke toneel heeft verjaagd en waarvan het effect blijft duren.

*

Nu, bijna veertig jaar na dato, vragen wij ons met enige weemoed af: hebben wij, promotoren van een radicaal-linkse frontvorming, een utopie nagestreefd? Is Toon Roosens, de onvermoeibare pleitbezorger van het samengaan van sociaal-flamingantische federalisten en marxistische socialistische strekking, niet meer dan een wensdromer geweest? Heeft het ons aan realisme ontbroken? Hebben wij wellicht het doel te dichtbij geplaatst, en de beschikbare mankracht en middelen overschat? Hebben wij Castro's raadgeving niet in de wind geslagen: een essentiële voorwaarde voor het slagen is een juiste interpretatie van de werkelijkheid?

In *Changer la vie* formuleerde Hean Guéhenno zijn visie zo: “Nous ne faisons pas la part assez grande à ce que furent nos rêves. Ce sont eux, cependant bien plus que nos actes, qui nous accordent avec le temps et le monde”. Dat betekent dat wij onze dromen niet voldoende naar waarde schatten, en dat zij nochtans, veel meer dan onze daden in eenklank zijn met tijd en wereld.

Die wijze afweging van droom en daad – met tussen beiden Elschots “wetten en praktische bezwaren” – zullen wij van Toon Roosens voor altijd moeten missen.

Noten

1. Eric Hobsbawm, *Een eeuw van uitersten*, Spectrum 1995. Oorspronkelijke titel: *Ages of extremes*, Michael Joseph Ltd, 1995.
2. *Ibidem*, p. 347.
3. *Ibidem*, p. 334.
4. *Ibidem*, p. 659 (mijn cursivering).
5. Deze geijkte term werd gewoonlijk toegeschreven aan premier Gaston Eyskens. Hij zou die woorden hebben uitgesproken op 18 februari 1970 in de Kamer bij de presentatie van een regeringsvergelijk betreffende de communautaire kwestie. Eyskens heeft dat echter nadien uitdrukkelijk ontkend (cfr. *Gaston Eyskens, het laatste gesprek*, p. 177, uitg. Pelckmans - IPOVO, 1988).
6. *De Nieuwe Gids*, 30 september 1953.
7. Hoofdredacteurs zoals Manu Ruys (*De Standaard*) en Antoon Breyne (*De Nieuwe Gids*) hadden dat goed opgemerkt. De door hen geleide kranten voerden toen –

- zij het uit verschillende motieven – een heftige campagne tegen Roosens c.s., met een onvermijdelijke ontbinding van het Vlaams Actiecomité tot gevolg.
8. Eerst gepubliceerd in het tijdschrift *Synthèses* nr 186, november 1961, daarna in brochurevorm verspreid.
 9. Waalse drukkingsgroep, door André Renard opgericht in maart 1961. Het eerste congres van het M.P.W. vond plaats te Namen op 18-19 november 1961.
 10. Ibidem (als noot 8), p. 16.
 11. Het zogenaamde Hertoginnedal-conclaf van de regering Lefèvre-Spaak had plaats op 6 juli 1963. Het hield voor de Vlamingen onaanvaardbare toegevingen in, o.m. inzake de randgemeenten rond Brussel, en gaf aanleiding tot fel protest en tot een luide roep om federalisme, uitmondend in de massabetoging van 10 november 1963 te Antwerpen. Die betoging verving de aanvankelijk geplande 3de Mars op Brussel.
 12. *De Linie* (oorspronkelijk *De Vlaamse Linie*) was als weekblad de voorganger van *De Nieuwe*, en werd uitgegeven van 1 oktober 1948 tot 27 maart 1964. Onder de hoofdredactie van Frans Van Bladel s.j. kwam de progressieve richting, in de lijn van het Vaticaanse Concilie, ruim aan bod. De in het begin van 1962 aange-trokken politiek redacteur Mark Grammens speelde in het blad een belangrijke rol. Hij zal, bij het verdwijnen van *De Linie* omwille van de steeds meer beklemtoonde progressieve richting, vanaf 1964 de lijn verder doortrek-ken in *De Nieuwe*, waarvan hij de directeur-hoofdredac-teur werd.
 13. De "Vlaamse Democraten" werden als politieke groepe-ring opgericht door Roosens, Bourgeois en Verrept in oktober 1964. Zij verzamelden rond zich een aantal sociaal-flaminganten die mee de grote betoging van 10 november 1963 voor federalisme en economische democratie hadden georganiseerd. Met het oog op parlamentsverkiezingen van mei 1965 werd een bondge-nootschap aangegaan met de progressieve VU-vleugel o.l.v. Daniël Deconinck. Laatstgenoemde werd na talrijke incidenten met voorzitter Frans Vanderelst, Schiltz c.s. op 21 februari 1965 uitgesloten uit de Volksunie.
 14. Herman Todts, *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden*, deel 3, p. 9 (uitg. Davidsfonds, Leuven 1971).
 15. Het zogenaamde onverenigbaarheidscongres van de B.S.P. besliste op 12 december 1964 dat zowel de leidende functies in de M.P.W. (Mouvement Populaire Wallon) als medewerking aan de radicaal-linkse bladen *Links* en *La Gauche* voortaan onverenigbaar waren met het partijlid-maatschap. Vooraanstaanden als Kruihof, Mandel, Perin, e.a. verlieten toen de B.S.P. Anderen zoals Deneckere, Calewaert, Glinne legden zich bij de partijtucht neer.
 16. Jef Turf in *De Rode Vaan*, 18 maart 1965.
 17. *De Nieuwe*, 31 december 1965.
 18. Bernard Delfgauw: Nederlandse filosoof die in de jaren zestig met zijn tijdschrift *Te elfder ure* een grote invloed had in katholieke kringen, ook in Vlaanderen, waar hij deel uitmaakte van de redactie van *De Maand*.
 19. Ibidem (als 17).
 20. *De Nieuwe*, 31 december 1965.
 21. *De Nieuwe*, 4 februari 1966.
 22. A. Roosens, "De crisis", *Richting*, 1° jg, nr 9.
 23. *Le Monde*, 28 mei 1968.
 24. LOVAN: Leuvense organisatie van Vlaamse assistenten en navorsers (Kath. Univ. Leuven).
 25. *Richting*, 2de jg nr 6, 10 oktober 1967.